

Варто зауважити, що психологічне самопочуття та адаптацію українських студентів ускладнюють військові дії і воєнний стан на території України. Здобувачі освіти неминуче зустрічаються зі стресом внаслідок хвилювань за своє майбутнє, життя рідних, зміни кола спілкування й переїзду в іншу країну на навчання з метою безпеки тощо, що може викликати зменшення важливості навчального процесу, професійної підготовки і переорієнтацію на інші життєві проблеми. А отже, психологічний стан студентів й здатність до адаптації прямо впливає на рівень їхньої навчальної успішності.

Робимо висновок, що достатній рівень стресостійкості сприяє збереженню фізичного та психічного здоров'я студентів під час вирішення стресових ситуацій на початку навчання у ЗВО і в процесі подальшої професійної самореалізації. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні особливостей адаптації залежно від рівня стресостійкості здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бужинська С. М., Скляр С. М., Даніліч-Скакун А. А. Стресостійкість студентів як складник успішності навчання у ЗВО. *Габітус*. 2021. Вип. 23. С. 55–59.
2. Дубчак Г. М. Порівняльний аналіз особливостей стресостійкості студентів та фахівців соціономічних професій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. Вип. 2. С. 31–38.
3. Іванова С. П. Психологічна стійкість особистості як фактор протидії негативним впливам. *Освіта та суспільство*. 2009. № 6. С. 37–45.
4. Кононова М. М., Кононов Б. С., Терещенко Ю. С. Особливості стресостійкості студентів, які виховувалися у повних і неповних сім'ях. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2022. Вип. 87. С. 141–144.
5. Пухно С. Стресостійкість студентів закладів вищої освіти як психологічна проблема. *Слобожанський науковий вісник*. Серія Психологія. 2023. Вип. 1. С. 44–48.
6. Степова А. Психологічні особливості стресостійкості осіб юнацького віку. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 314–319.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ СТИЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Кононова М. М., Оберемок Я. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
meershaum@ukr.net, yanhha1990@ukr.net

Без перебільшення, сім'я є найбільш значущим та найближчим колом спілкування для дитини, в якому формується її духовно-моральний, пізнавальний, емоційно-вольовий, ціннісний розвиток, відбувається становлення особистісної ідентичності, засвоюються

соціальні норми, культурні традиції, особливості стосунків із зовнішнім світом. Саме батьки вербально та власним прикладом (через патерни поведінки) навчають відповідного сприймання та емоційного реагування на різноманітні життєві ситуації, вміню виражати свої почуття, самоконтролю, повазі до інших і до себе, побудові міжособистісних стосунків. З огляду на це, стиль виховання, притаманний для тієї або іншої родини, грає визначальну роль у формуванні особистості дитини, впливає на її розвиток і становлення, зокрема й емоційного інтелекту.

В Україні дослідженню теми емоційного інтелекту, переважно в межах загальної психології та психології особистості, присвячені дослідження О. Власової («емоційне самоусвідомлення»), Є. Карпенко, Н. Ковриги, Е. Носенко («емоційна розумність»), С. Дерев'янка, М. Микитенко («емоційне знання»), К. Санько, О. Тихомиров («емоційне мислення»), Н. Ярош та ін.

З'ясовано, що поняття «емоційний інтелект» у науковій літературі розуміється як явище, яке об'єднує в собі уміння людини розрізняти, розуміти і керувати власними емоціями, емоційними станами й емоціями своїх партнерів по спілкуванню, а галузь вивчення емоційного інтелекту є порівняно молодого і розвивається приблизно два останніх десятиліття [3, с. 18].

Дослідниця О. Вовченко досліджувала емоційний інтелект як систему, яка представлена взаємовпливом провідних альфа-компонент (емоційної, когнітивної, поведінкової, мотиваційної) та спрямовуючих бета-компонент (соціальної (архетипової) та комунікативної). З огляду на це, вчена визначила, що емоційний інтелект характеризується трьома основними процесами: сприйманням «емоційної» інформації, розумінням (переробкою) «емоційної» інформації та демонстрацією (вербалізацією, соціальною активністю чи пасивністю) [2, с. 5].

Вченими доведено, що емоційний інтелект формується в ході життя людини під впливом низки факторів, які зумовлюють його рівень і специфічні індивідуальні особливості: когнітивні здібності (швидкість і точність переробки емоційної інформації); уявлення про емоції (як про цінності, як про важливого джерелі інформації); особливості емоційності (емоційна стійкість, чутливість тощо) [1, с. 66].

Завдяки аналізу літературних джерел з'ясовано, що такими факторами формування емоційного інтелекту підлітків є:

1) об'єктивні, а саме біологічні передумови у вигляді спадковості: рівень сформованості емоційного інтелекту батьків підлітка, особливості та схильність до емоційного сприйняття або навпаки схильність до соціопатичної, делінквентної поведінки, особливості темпераменту;

2) суб'єктивні, що стосуються соціальних аспектів: рівень розвитку сім'ї, особливості сімейного виховання, емоційно сприятливі

відносини між батьками, гендерні особливості виховання, сімейний соціально-фінансовий стан (рівень прибутків, соціальний статус родини), соціальне оточення спілкування дитини і родини загалом (друзі, близькі рідні, друзі батьків, колеги, які спілкуються з підлітком та інше близьке соціальне оточення), рівень розвитку самосвідомості підлітка, емоційні знання і навички; релігія [2, с. 4-5].

Чільне місце серед факторів розвитку емоційного інтелекту підлітків займає емоційна культура батьків, їх вміння та прагнення навчати дітей розумінню емоцій, як своїх так і чужих. Психологи вважають, що сам емоційний інтелект батьків буде впливати на його розвиток в дитини. Батьки із розвинутим емоційним інтелектом створюють для дитини середовище, в якому, адаптувавшись, вона може освоїти навички і компетенції, які свідомо чи несвідомо демонструють батьки.

Особливості сприймання та наслідування емоційної культури батьків здійснюється дітьми залежно від стилю сімейного виховання.

Незважаючи на чималу кількість класифікацій, найчастіше виділяють такі стилі виховання в сім'ї: гіперопіку (надмірне піклування, попередження активності дитини), авторитарний (високий рівень контролю, агресивно-командний вплив батьків, холодні емоційні стосунки), ліберальний (низький рівень контролю та вимогливості, надання повної самостійності дитині) і демократичний (тверде, послідовне і водночас гнучке виховання). Кожен із цих стилів виховання по-своєму впливає на самооцінку дітей [5; 7].

Як свідчать дослідження В. Кротенко та І. Заставної [5, с. 292], сім'я може впливати на розвиток особистості підлітка як позитивно, так і негативно, зумовлюючи виникнення тих або тих акцентуацій характеру. Так, автори зробили висновок, що стиль гіперпротекції в сім'ї впливає на виникнення безвідповідальності й агресивності у підлітків, формує гіпертимний тип акцентуації характеру. Недостатність вимог-заборон також впливає на виникнення агресивності, проблем дезорієнтування в нормах моралі, сприяє формуванню збудливого типу акцентуації характеру. Окрім того, негативно впливає на формування особистості підлітка ігнорування потреб дитини, її емоційне відкидання: вони призводять до виникнення дистимного типу акцентуації характеру.

М. Миронець встановлено, що стиль сімейного виховання разом з іншими чинниками може вплинути на виникнення почуття самотності у підлітків [6, с. 68].

Дослідження інших вчених (І. Кравченко, Т. Ткачук) теж показують, що стиль виховання у сім'ї безпосередньо впливає на розвиток особистості підлітка: жорстоке ставлення та емоційне відторгнення з боку батьків формує у підлітка такі якості, як імпульсивність, нерішучість, конформність, нездатність оцінювати

себе адекватно; «підвищена моральна відповідальність» сприяє виникненню тривожності, страхів та побоювань, бажанню бути лідером, домінувати; «гіпопротекція» впливає на виникнення невротичності у підлітків [4].

Результати досліджень ще одних українських вчених Л. Цибух, І. Мельничук, Т. Лазоренко засвідчили наявність взаємозв'язку між особистісними якостями підлітків та особливостями виховання, а також особливостями виховання та міжособистісними стосунками підлітків. Так, наприклад, виявлено взаємозв'язок між самооцінкою підлітків та непомірністю вимог-обов'язків із боку батьків, їх проєкцію на підлітка власних небажаних якостей; нерозвиненість батьківських відчуттів та гіпопротекція впливає на внутрішню напругу підлітка, а гіперпротекція та непомірність вимог-заборон – на незалежність [7, с. 202].

Отже, короткий теоретичний аналіз сучасних досліджень показав, що особливості сімейного виховання впливають на формування й розвиток особистісних якостей та емоційний інтелект у підлітковому віці. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у більш детальному розгляді даної проблематики, побудові теоретичної моделі взаємозв'язку стилів сімейного виховання та рівня емоційного інтелекту підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бужинська С. М., К. Ю. Кривошей. Дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту та психологічного благополуччя в юнацькому віці. *Габітус : наук. журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. Одеса, 2020. Вип. 15. С. 63–67.
2. Вовченко О. А. Феноменологія емоційного інтелекту підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку: автореф. дис... д. психол. наук – 19.00.08. Київ, 2021. 44 с.
3. Зарицька В. В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології*. 2010. Вип. 1. С. 17–22.
4. Кравченко І. М., Ткачук Т. Л. Особливості впливу сім'ї на становлення особистості підлітків. URL: http://medpsychology.pp.ua/osoblyvosti_vplyvu_simyi
5. Кротенко В. І., Заставна І. С. Вплив стилю сімейного виховання на формування акцентуацій характеру у підлітків. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 290–293.
6. Миронець М. Г. Психологічні особливості переживання самотності в підлітковому віці. *Наука і освіта*. 2013. № 1/2. С. 66–68.
7. Цибух Л. М., Мельничук І. В., Лазоренко Т. М. Вплив стилю сімейного виховання на розвиток особистісних якостей підлітків. *Габітус*. 2020. Вип. 15. С. 202–207.